

Nietzsche hamisítás által lett a fasizmus előfutára

Ivan Ivanjki

Egy csaknem ismeretlen könyv van előttem. 1902-ben adták ki. Komor, fekete vászonkötetű, mint általában az orvosi könyvek. Címe Über das Pathologische bei Nietzsche, szerzője dr. Paul Julius Möbius ideggyógyorvos. Közvetlenül Nietzsche halála után írta a bölcseztudományok betegségeinek, progresszív paralizisének lefolyásáról és fejlődéséről. Ezzel fejezi be:

„Sokan olvassák Nietzsche műveit, de nem bíráló szemmel. Megjegyzik azt, ami a legjobban tetszik nekik, s ennek alapján azt hiszik, hogy az egész mű is nagyszerű. Ebben támogatják őket azok az írók is, akik mindenestül csodálják a nagy filozófust, s azt biztogatják, hogy ezek az elszórt gyöngyszemek egyetlen nagy füzérhez tartoznak. Kinek van lehetősége arra, hogy ezt ellenőrizze? Száz közül legfeljebb egynék. A többi kilencvenkilencnek azt kell mondani: ha gyöngyszemekre akadtok, ne higgyétek, hogy az gyöngyfüzér! Legyetek bizalmatlanok, mert ez az ember lelkibeteg volt!”

Ezt a könyvet apám orvosi könyvei közt találtam, s mivel akkor még nem ismertem Nietzsche műveit, jóelőre bizalmatlanságot keltezt bennem irántuk dr. Möbius tanácsa. Mégis találtam bennük gyöngyszemeket. De nem bölcseleti, hanem költői gyöngyszemeket. Nietzscheben én a modern német költészet

atyját láttam, megteremtőjét vagy legalábbis is folytatóját annak, amit Heine megkezdett, az iронikus költészetnek — de nem mélységek nélkül. És a német nyelv nagy művelőjét, a szavak és a pátoz föltümlenathatlan mesterét láttam benne. Előbe a róla alkotott képbe valóban mehezen volt beilleszthető néhány műve, különösen a Der „Wille zur Macht.”

Mussolini és Hitler Nietzsche-re hivatkoztak. Mussolini beszélt erről, a többi közt, Emil Ludwignak is, Hitler lefényszepeztette magát Nietzsche mellszobra előtt, s a Harmadik Birodalom minden vallamirevaló méltója megvásárolta ennek a filozófusnak az összes műveit, lehetőleg bőrkötésben.

De volt más ellentmondás is. „Az antiszemita nem lesz becsületesebb azal, hogy elvből csak hazudik!” — mondja Nietzsche, s hogy szavait félre ne értsék, hozzáteszi: „Az ég nem kegyelmezne meg Európának értelmének, ha hiányozna belőle a zsidó értelem!” Nietzsche határozott ellensége volt az antiszemitizmusnak. Elszánt ellensége volt a német nacionalizmusnak is. A Franciaországban aratott 1871. évi győzelem után ezt írta: „Csak azon csodálkozom, hogy az, amit ma Németországban kultúrának neveznek, nem akadályozta meg a katonai győzelmet”. Igaz, hogy gyűlölte a kereszténységet

is, és még egyet mást, amit később a náciok is gyűlöltek. Szerinte az Übermensch olyan lény, aki az által válik szabaddá és maggyá, hogy saját mélységeiből meríti az erőt, nem pedig abból, hogy más népeket leigáz. »Ki tudja, hány nemzedéknek kell világra jönnie, hogy megszülessen az az ember, aki megérzi teljes mélységét annak, amit tettem« — írta Nietzsche egy levelében. „Mégis elszönnyedek arra a gondolatra, hogy miféle emberek hivatkoznak majd illetéktelenül tekintélyemre!“

Nietzsche műveinek egy új kiadója, Karl Schlechta most saját alá rendezte a nagy filozófus műveinek „kritikai kiadását“. A kritikai kiadások gyakran csak ezért jelennek meg, hogy egy-egy újabb tudálékos „kritikus“ jó honoráriumot vágjon zsebre, s leginkább abban merülnek ki, hogy kijavítják a kisebb-nagyobb nyelvtani hibákat, s többnyire csak visszaadják a művek eredeti, elavult írásmódját, melyet egyes kiadók időközben „modernizáltak“. Schlechta azonban csakugyan kritikusan tanulmányozta át a Nietzsche-levéltárat, és egyebek közt, megállapította, hogy a „Wille zur Macht“-ot egyáltalán nem Friedrich Nietzsche írta. A fasiszták pedig erre a műre hivatkoztak leginkább. Az egész mű Schlechtánál mindössze egy füzetre zsugorodott, melynek a címe „A nyolcvanas évek hagyatékából“.

A »Wille zur Macht« első kiadását, mely 483 aforizmát tartalmazott, Nietzsche húga, Elisabeth Förster-Nietzsche állította össze, aki a filozófus halála után bátyja hagyatékának gondozójává tolatkodott fel. A „Wille zur Macht“ második kiadásában már 1067 aforizma volt. Schlechta bebizonyítja, hogy Nietzschenek ez „fő műve“, eredetileg csupán néhány jegyzetfüzetbe és naplóba írt följegyzésből áll. Sehoh se említi Nietzsche, hogy ezeket a gondolatokat ilyen című könyvben kiadni szándékozza. Sőt, a húga által könyvbe foglalt aforizmák legnagyobb részének sehol sincs a filozófus kezétől származó, autentikus nyoma a levéltárban.

Erdekes, hogy Schlechtának az askézta és vegetariánus filozófus egyetlen ismert, szentimentális ügyével kapcsolatban támadt az az ötlete, hogy revízió alá vegye Nietzsche művét. Ebben az ügyben Nietzsche húga olyan cselszövő szerepe volt, hogy a bölcsész „lámá“-nak nevezte, arra a délamerikai állatra gondolva, mely türelmesen cipeli ugyan a mállhat, de mérgező a nyála. Kétségtelen, hogy Nietzsche egyetemi

hallgató korában szifiliszot kapott s ez nehéz lelki komplexummal terhelte meg, mert talán megérezte, hogy progresszív paralízis lesz a vége. Nietzsche ezután nagyon tartózkodó, sőt ellenséges és megvető magatartást tanúsított a nők iránt. Eltérnek egyik szakaszában mégis barátságot kötött egy szép, fiatal, önféjű leánnyal, az orosz származású Lou Saloméval.

1882-ben ismerkedett meg Nietzsche ekkor harmincyolc éves volt. Egy közös barátjuk, Paul Rée dr. útján megkereszte a leányt, hajlandó-e a felesége lenni. A leány elfutasította, de biztosította, hogy „követője marad“. Barátságuk továbbra is fennmaradt. A sikertelen leánykérés után Nietzsche ezt írta Peter Gastnak erről az újról: „Lou egy orosz tábornok leánya, húszéves; éleseszi, akár a sas és bátor, mint az oroszlan, de, mindent összevetve, mégis gyerekes kislány, s talán nem fog sokáig élni...“ (Sok-sok évvel később Lou barátja lett Rainer Maria Rilkenak, akit többé-kevésbé ő fedezett föl, s akire nagy hatással volt. Kétszer elvitte magával Oroszországba, s ez az utazás lényegesen hatott Rilke fejlődésére. Nietzsche jóslata tehát nem teljesült.) „Kedves barátom!“ — mondja Nietzsche ebben a levelében — »bizonyára magtisztel bennünket, azzal, hogy a szerelmeskedés fogalmát nem vonatkoztatja ránk. Mi barátok vagyunk, s én ennek a leánynak a bizalmát mindig szentnek fogom tartani!«

Húgának mindez nem tetszett. Elhíresztelte, hogy Rée-nek viszogya van Lou-val. Nietzsche, aki a bölcsészetben sokkal élesebb eszű volt, mint a mindennapi életben, elhitte neki, s csaknem valamennyi akkori barátjával, és Lou-val is összeveszett.

Slechta rábukkant ennek az ügynek a nyomaira, s adatokat akart róla keresni a Nietzsche-levéltárban. Elisabeth Förster-Nietzsche azonban kiadta. A levéltárban csak Elisabeth halála (1935) után lehetett hozzáfogni a komoly kutatómunkához (Friedrich Nietzsche 1900-ban halt meg, de halála előtt több mint egy évtizeden át teljesen magatehetetlen volt, s részben kórházban, részben pedig otthon ápolták). Sok hamisításnak nyomára jöttek, köztük néhány személyi jellegűre is. Fel tűnt, hogy nagyon sok olyan levélben, amelyet Nietzsche állítólag a húgának írt, tünik föl éktelenkedik a megszólításnál is és a befejező sorban is. Egyik levelében, például, egyebek közt ez áll: „Te vagy az egyetlen lény, akinek föl-

tétlenül, mindig és úgyszólván ösztönösen hiszek". Ez a levél, melyet állítólag húgához írtézett, a Nietzsche leveleinek Försterné által sajtó alá rendezett gyűjteményében „Édes húgom“-mal kezdődik és „bátyád Fritz“-cel végződik. Az eredeti levélen két tintafolt van, az elején és a végén, ilyenformán „Édes... utána tintafolt, aztán a levél szövege, végül a záró sor: „a Te — tintafolt — Fritzied“. Vegyelmzéssel megállapították, hogy fönt a tintafolt alatt ez a szó állt: „anyám“, lenn pedig »fiad“. Försterné tehát meghamisította az anyához címzett levelet. Akkor aztán részletes és tüzetes vizsgálat kezdődött, s egész sor hamisításra bukkantak Nietzsche műveiben. Megállapították, hogy a „Wille zur Macht“-ot Försterné konstruálta. A nacionalista és

antiszemita Försterné nagynevű bátyjának alkotásait egyszerűen a saját primitív ízléséhez és felfogásaihoz időmitotta és az olyan fenomenek ízléséhez is, amilyen Mussolini és Hűtler volt!

Mint a zseniális Nietzsche esetében is látható (művét egyébként betegsége is zavarossá tette), a szerzők hamis, „emberfeletti“ megvilágításának — ha nem is feltétlenül — komoly eszmei alapja is lehet. A leleplezés tehát nem azonos a „sárban való turkálás“-sal, ahogy egyesek nevezik a nagy emberek életének feltárását. Egyébként a sárban néha antik értékeket is találunk a régészek, s lehet benne egy-egy búzaszem is, melyből kalász sarjadhat ki.

